

Ягорлицька затока

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 48°24' пн. ш., 31°53' сх. д.

Розташування: Північне Причорномор'я. Голопристанський район Херсонської області (за 45 км на північний захід від м. Херсон) та Очаківський район Миколаївської області. Межує з рамсарським угіддям «Тендрівська затока».

Висота над рівнем моря: максимальна – 1,7 м

Площа: 34000 га

Короткий опис: До складу угіддя входять: солонowodна морська лагуна, численні острови, озера і тимчасові водойми. Має виключне значення як територія гніздування, зупинки під час сезонних міграцій та зимівлі птахів водно-болотного комплексу. Важливе місце линяння гусеподібних, зокрема лебедя-шипунa. Є одним з найменш модифікованих ВБУ на всьому чорноморському узбережжі. Тут збережено високий ступінь біорізноманіття, в тому числі рідкісних та вразливих водних видів, серед яких – понтійські релікти.

Рамсарські критерії: 2, 3, 4, 5

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(2) Є місцем зимівлі двох глобально загрозливих видів – чорні білоокої *Aythya nyroca* та казарки червоноволої *Rufibrenta ruficollis*.

(3) Є місцем перебування багатьох видів качок *Anatidae* та побережника болотяного *Limicola falcinellus*, які є індикаторами при визначенні цінності, продуктивності та рівня біорізноманіття угіддя.

(4) Є місцем гніздування численних видів водно-болотних птахів.

(5) Забезпечує гніздування великої кількості водно-болотних птахів; загальна чисельність гніздової популяції досягає 3,5–6 тис. пар.

Фізичні особливості ВБУ: По низьзях узбережжя Ягорлицької затоки розкидані невеличкі озера (від прісних до солоних) і тимчасові водойми. Останні можуть бути досить великими, відкритого типу, із замуленим дном. Затока має розвинену систему островів (Довгий, Круглий, Кінський, Єгипетський). Більшість з них виникли внаслідок діяльності моря, мають витягнуту форму і складаються з піску та подрібнених черепашок. Кілька островів материкового походження, плескаті, з неглибокими западинами в центральній частині, де звичайно розташовані невеликі озера. Конфігурація берегів островів з боку моря постійно змінюється, з боку материка вони здебільшого низинні та заболочені. Ягорлицька затока, як і Тендрівська, відокремлена від відкритого моря Тендрівською косою. Середній рівень солоності води становить 10–14‰. В деякі зими затока може на 2–3 тижні вкриватися кригою. Гідрологічний баланс затоки досить стабільний, але залежить від впливу вітрів. Особливості рівневого режиму в різних частинах затоки, наявність течій, регулярність добових змін напрямку вітру є відносно постійними. З 1975 р. гідрологічний баланс затоки було дещо порушено скиданням прісної води зі зрошувальних систем та рисових чеків.

Фізичні особливості водозбірної території: Є затокою Чорного моря, на узбережжі якої по низьзях розкидані невеличкі озера і тимчасові водойми. Має розвинену систему островів. Ягорлицька затока, як і Тендрівська, відокремлена від відкритого моря Тендрівською косою.

Гідрологічна цінність: Практикується водне транспортування

Тип ВБУ: А

Екологічні особливості: Основні біотопи представлені дюнними луками, угрупованнями відкритої води та галофітними ценозами з переважанням наступних видів: полин сантонінський *Artemisia santonica*, куничник наземний *Calamagrostis epigeios*, волошка дніпровська *Centaurea borysthena*, кушир темно-зелений *Ceratophyllum demersum*, молочай

Серієра *Euphorbia seguierana*, костриця валіська *Festuca valesiaca*, галіміона бородавчата *Halimione verrucifera*, різуха морська *Najas marina*, очерет звичайний *Phragmites australis*, рдесник гребінчастий *Potamogeton pectinatus*, рупія морська *Ruppia maritima*, солонець європейський *Salicornia europaea*, куга озерна *Schoenoplectus lacustris*, содник простертий *Suaeda prostrata*, сиренія сиза *Syrenia cana*, рогіз Лакмана *Typha laxmannii* та цанікелія болотна *Zannichellia palustris*. Рослинність низинних ділянок узбережжя та островів включає галофільні асоціації з переважанням видів родів солянка *Salsola* sp. та покісниця *Rusciniella* sp. Вздовж берегів серед розріджених заростей очерету *Phragmites australis* накопичуються водорості, занесені сюди водою. За береговою смугою звичайно тягнеться смуга солонуватих боліт. Прибережна рослинність складається з очерету *Phragmites australis*, рогозу *Typha* та комишу *Schoenoplectus*. Мілководні ділянки характеризуються багатою водною рослинністю, серед якої домінують такі види, як камка морська *Zostera marina*, рупія спіральна *Ruppia spiralis*, рдесник гребінчастий *Potamogeton pectinatus* тощо.

Цінна флора: Види з Червоної книги України: категорія II – зозулинці запашний *Orchis fragrans* і розмальований *O. picta*, категорія III – зозулинці блощичний *O. coriophora* і болотний *O. palustris*.

Цінна фауна:

Ссавці: нориця звичайна *Microtus arvalis*.

Птахи. Угіддя є місцем гніздування багатьох видів водно-болотних птахів, загальна чисельність яких тут становить 3,5–7 тис. пар, з найбільшими колоніями на островах, піщано-черепашкових півостровах та солончаках. Серед видів, що гніздяться, слід вказати мартина жовтоногого *Larus cachinnans* (до 6,5 тис. пар), баклана великого *Phalacrocorax carbo* (700–3100 пар), гагу звичайну *Somateria mollissima* (800–1700 пар), крячка річкового *Sterna hirundo* (150–760 пар). Відоме місце линяння лебедя-шипуну *Cygnus olor* (2–10 тис. особин). Загальна чисельність популяції птахів на зимівлі становить 300 тис. особин, що належать до 45 видів. Основну кількість у зимових скупченнях складають представники гусеподібних *Anseriformes*, пастушкових *Rallidae*, мартинів *Laridae* та куликів *Charadriidae*, зокрема лебідь-шипун *Cygnus olor* (1,6–5 тис. особин), крижень *Anas platyrhynchos* (більше 20 тис. ос.), свищ *A. penelope* (1–2,3 тис. ос.), черні червоноголова *Aythya ferina* (1–10 тис. ос.), чубата *A. fuligula* (1–30 тис. ос.) і морська (до 5 тис. ос.), лиска *Fulica atra* (до 2,5 тис. ос.). Серед червонокнижних видів тут трапляються казарка червоноголова *Rufibrenta ruficollis*, хохітва *Tetrax tetrax*, дрохва *Otis tarda* та кроншнеп тонкодзьобий *Numenius tenuirostris*. Восени й навесні затока опиняється на міграційному шляху багатьох водно-болотних птахів, кількість яких інколи сягає кількох сотень тисяч особин. Найчисельнішими є гагари, норці, лебеді кликун та шипун, гуски сіра та велика білолоба, кулики побережники з роду *Calidris*. Зокрема, побережників чорногрудих *C. alpina* на прольоті налічується до 3–5 тис. особин. Іншими досить численними видами куликів є бекас *Gallinago gallinago*, слуква *Scolopax rusticola*, турухтан *Philomachus pugnax* (4–6 тис. ос.), кроншнепи великий *Numenius arquata* (500–1000 ос.) та середній *N. phaeopus*, веретенник великий *Limosa limosa* тощо. У міграційних скупченнях у найбільшій кількості представлені крижень *Anas platyrhynchos* (20–50 тис. особин), черні червоноголова *Aythya ferina* (2–10 тис. ос.), чубата *A. fuligula* (5–60 тис. ос.) і морська (2–6 тис. ос.), гуска сіра *Anser anser* (3–15 тис. ос.), лиска *Fulica atra* (10–30 тис. ос.), лебідь-шипун *Cygnus olor* (2–10 тис. ос.), мартини жовтоногогий *Larus cachinnans* (4–8 тис. ос.) і середземноморський *L. melanocephalus* (20–70 тис. ос.), морський голубок *L. genei* (5–15 тис. ос.), кулик-сорока *Haematopus ostralegus* (1–2,5 тис. ос.), баклан великий *Phalacrocorax carbo* (5–20 тис. ос.), пелікан рожевий *Pelecanus onocrotalus* (260–4000 ос.), крячок рябодзьобий *S. sandvicensis* (3–10 тис. ос.) та інші.

Риби: слід відмітити дуже характерних для Чорного моря представників роду *Gobius*, севрюгу *Acipenser stellatus* – реліктовий вид, що є об'єктом комерційного лову. Види з Червоної книги України: лосось чорноморський *Salmo trutta labrax*, піскарки сіра *Callionymus belenus* і бура *C. festivus*, білуга чорноморська *Huso huso ponticus*, осетер атлантичний *Acipenser sturio*, шип *A. nudiventris*, морський коник чорноморський *Hippocampus guttulatus* ssp. *microstephanus*.

Затока відзначається багатством бентосу та нектобентосу, особливо таких груп, як ракоподібні та моллюски.

Соціальні та культурні цінності: Угіддя є надзвичайно важливим для екологічної освіти, рекреації та наукових досліджень. На території, що не входить до складу заповідної зони Чорноморського біосферного заповідника, дозволяється лімітована та контрольована експлуатація природних ресурсів (рибальство, збирання камки, лов креветки тощо), здійснюються деякі види рекреації і туризму.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форми власності. Прилеглі землі: державна, колективна та приватна форми власності.

Поточне землекористування: ВБУ: в межах заповідної зони Чорноморського біосферного заповідника заборонене будь-яке використання природних ресурсів. Прилеглі землі: практикуються рибальство, рекреація та водне перевезення (хоча організаційна інфраструктура туризму відсутня), а також традиційне фермерство, що включає випасання овець, виноградарство, вирощування рису, іригацію та ін.

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Недостатній контроль за такими видами діяльності, як перевезення, рибальство, скидання стічних вод з промислових та сільськогосподарських підприємств.

Вжиті природоохоронні заходи: Рамсарське угіддя (3UA014). Основна частина ВБУ знаходиться в межах Чорноморського біосферного заповідника. Тут охорона здійснюється егерською службою (12 кордонів). В період розмноження птахів найбільш важливі ділянки охороняються цілодобово. В деякі зими впроваджується годування птахів у місцях їх скупчення.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Розширення та посилення охорони територій, які входять до складу Чорноморського біосферного заповідника.

Проведені наукові дослідження: Наукові дослідження здійснюються науковцями Інституту біології південних морів (Севастополь), Інституту гідробіології, Інституту зоології НАН України, а також Чорноморського біосферного заповідника та регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса».

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Поінформованість та освіта у сфері збереження довкілля забезпечується загальноосвітніми школами. Крім того, для основних зацікавлених груп читають лекції спеціалісти університетів та інших організацій.

Сучасний стан рекреації і туризму: Тут практикуються рекреація та водні перевезення, хоча організаційна інфраструктура туризму відсутня.

Юрисдикція: Адміністрація Чорноморського біосферного заповідника. Державний контроль у галузі охорони природи здійснюють Державні управління екобезпеки в Херсонській та Миколаївській областях. На інших ділянках – землевласники та органи місцевої влади.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів у Херсонській області. Адреса: пров. Козацький, 10, м. Херсон, 73026, тел: (0552) 26 3195, e-mail: eko_kherson@hs.ukrtel.net

Джерела інформації:

- 1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.
- 2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.